

LOKO

**SOLIDE
GROND**

Draagvlak voor
kunst in de
openbare ruimte

LOKO/09: SOLIDE GROND. DRAAGVLAK VOOR KUNST IN DE OPENBARE RUIMTE

De beweegredenen om kunst in de openbare ruimte te realiseren lopen nogal uiteen. Waar kunstenaars en bemiddelaars belangen zien in het behoeden van oorspronkelijke ideeën en autonomie in de publieke ruimte, zijn opdrachtgevers meer gericht op participatie, sociale cohesie of een nieuw icoon voor hun dorp, stad of buitengebied. Bij het publiek roept een kunstwerk soms weerstand op. Hoe zou het ideale ontstaans- en besluitvormingsproces eruit kunnen zien, waarbij alle betrokkenen zich gerepresenteerd voelen? Wie spelen er allemaal mee in dit veld, hoe verloopt het besluitvormingsproces, wie hebben er inspraak en welke doelstellingen wil men verwezenlijkt zien? En welke rol speelt het (toekomstig) publiek bij het tot stand komen van het kunstwerk en het functioneren ervan in de publieke ruimte? Kortom, hoe gaat het creëren van draagvlak in zijn werk?

Het programma van LOKO/09 belicht deze vragen vanuit het standpunt van opdrachtgevers (veelal overheden en woningcorporaties), bemiddelaars en last but not least beeldend kunstenaars.

Kunstenaars, opdrachtgevers en bemiddelaars wisselen tijdens LOKO/09 kennis en ervaring uit over het creëren van draagvlak, dat altijd is gedreven vanuit verschillende ambities en doelstellingen. Zo hopen wij met LOKO inhoudelijke verdieping en handvaten te bieden bij het verwezenlijken van kunstwerken, in het bijzonder als daar veel partijen bij betrokken zijn. Doel hierbij is om tot nieuwe inzichten te komen in (complexe) opdrachtsituaties, om zo kwaliteit te waarborgen.

Voor wie is LOKO: beeldend kunstenaars, opdrachtgevers bij de overheid (beleidsmakers/afdelingen ruimtelijke ordening/cultuur en welzijn/stedenbouw en strategie van provincie/gemeenten), ontwerpers (architecten, stedenbouwers) andere opdrachtgevers (woningcorporaties, natuur/landschap/cultuurhistorische organisaties, etc.), bemiddelaars en adviseurs, docenten kunstvakonderwijs.

LOKO (Landelijk Overleg Kunst in Opdracht) is een initiatief van de CBK-instellingen, gemeenten en SKOR (Stichting Kunst en Openbare Ruimte). LOKO organiseert jaarlijks een kennisdag rondom een specifiek thema, waar ervaringen op het gebied van kunst in de openbare ruimte worden uitgewisseld. Samenwerkende partners van LOKO/09 zijn Gemeente Almere en Museum De Paviljoens.

MEER INFORMATIE

SKOR, Véronique Hoedemakers, Veronique.hoedemakers@xs4all.nl, tel.: 035-5423849/06-40622921

AANMELDEN

Via e-mail naar: ad@skor.nl of 020-6722525, o.v.v. LOKO/09 met vermelding van uw naam, adres, woonplaats, telefoonnummer en e-mailadres.

Geef in uw e-mail aan wat uw eerste en tweede keuze (indien vol) van middagprogramma's A-E is.

Kosten: 95 euro / 25 euro voor studenten.

Na aanmelding ontvangt u een bevestiging en een factuur.

PROGRAMMA LOKO/09, 13 OKTOBER 2009

OCHTENDGEDEELTE VAN 10.00 – 12.30 UUR

Het ochtendprogramma is plenair en bestaat uit lezingen, projectpresentaties en een gesproken column.

9.30 uur	Ontvangst
10.00 uur	Opening programma door dagvoorzitter Peter de Rooden
10.10 uur	Welkomstwoord door wethouder Adri Duivesteijn
10.25 uur	Keynote sprekers: Martina Reuter en Wolfgang Zingg van de Oostenrijkse kunstenaarsgroep Wochenklausur over hun werk en de problematiek rond kunst en openbare ruimte in relatie tot draagvlak.
11.05 uur	Case study 1: Een draaiend huis in Tilburg, van John Körmeling
11.40 uur	De consensus voorbij, lezing door Markus Miessen
12.20 uur	Column door Gabriel Lester
	Lunch

MIDDAGGEDEELTE VAN 13.30 – 18.00 UUR

Een gevarieerd parallel programma met lezingen en presentaties door theoretici en kunstenaars over concrete projecten en de eigen kunstpraktijk in relatie tot 'draagvlak'. Daarna korte presentaties van projecten door kunstenaars/ontwerpers.

13.45 uur	Simultaansessies (lezingen, presentaties, gesprekken en locatiebezoek)
	A. S.M.A.K. Gent, projecten in de stad: Moscou-Bernadette
	B. Titia Bouwmeester over haar project Verhalenkeuken
	C. Case study 2: Land Art in Flevoland: Exposure van Antony Gormley
	D. Saskia Janssen en de intrinsieke waarde van de kunstenaar
	E. Museum De Paviljoens als projectontwikkelaar van SITE2F7
15.45 uur	Korte presentaties van eigen projectvoorstellen die kunstenaars/ontwerpers graag verwezenlijkt zouden zien worden & lounge
16.30 uur	Borrel

OCHTENDPROGRAMMA

KEYNOTE SPREKERS

Keynote sprekers: Martina Reuter en Wolfgang Zinggl van de Oostenrijkse kunstenaarsgroep Wochenklausur over hun werk en de problematiek rond kunst en openbare ruimte in relatie tot draagvlak. De Oostenrijkse kunstenaarsgroep Wochenklausur ontwikkelt op locatie en op uitnodiging van kunstinstellingen sociaal-politieke interventies. Zij hebben een omvangrijk oeuvre en een flinke dosis ervaring opgebouwd. Zo organiseerden ze in Den Haag Transvaal naar aanleiding van de stadsvernieuwingsproblematiek een discussieprogramma, en realiseerden ze in het Ierse Limerick een tijdelijke bioscoop voor immigranten. LOKO nodigde hen uit om enkele van hun projecten te presenteren als opmaat voor een gesprek/lezing waarin zij hun visie op kunst en openbare ruimte geven, en de relatie met het sociale en politieke. Besluitvormingsprocessen, positionering en strategieën komen aan de orde vanuit de toelichting die zij op hun eigen praktijk geven en het beleid dat Wochenklausur hanteert. Presentatie door Martina Reuter en Wolfgang Zinggl van Wochenklausur. www.wochenklausur.at

CASE STUDY 1. EEN DRAAIEND HUIS IN TILBURG VAN JOHN KÖRMELING

Het kunstwerk Draaiend Huis staat nu een dik jaar op de Hasseltrotonde in Tilburg en nog steeds wordt er dagelijks over gesproken. Vanuit de hele wereld kwamen er lovende reacties, maar in de stad blijft de kritiek niet van de lucht. Het huis is al twee keer gekraakt maar draait nog steeds fier zijn rondje. Als het aan de lokale Lijst Smolders ligt komt het op Marktplaats.nl te staan als deze partij de verkiezingen wint, maar het doel is bereikt. Een spraakmakende entree voor deze Brabantse stad.

Betrokkenen zullen uitgebreid de ins en outs van dit project belichten. Een project dat niet alleen Körmeling zelf maar ook alle mogelijke betrokkenen bijna tien jaar lang bezig hield. Had de kritiek na zo'n uitvoerig traject toch nog voorkomen kunnen worden? Met medewerking van John Körmeling, Gerdi Beks, beleidsmedewerker KORT gemeente Tilburg en Atty Bax, adviseur en projectleider Brabants Kenniscentrum Kunst en Cultuur. www.johnkormeling.nl/ / www.kunstbuitenbinnentilburg.nl/content/draaiend-huis

DE CONSENSUS VOORBIJ, LEZING DOOR MARKUS MIESSEN

In zijn boek *The Violence of Participation* (Sternberg Press, 2007) beargumenteert Miessen dat het consensusmodel zijn beste tijd heeft gehad. Participatie wordt ten onrechte vaak verstaan als een romantisch concept van solidariteit en harmonie, terwijl het volgens Miessen idealiter gaat om het in kaart brengen van en zich vervolgens begeven in een conflictueus krachtenveld, door kritische outsiders. In de praktijk van architectuur, stedenbouw en de inrichting van de openbare ruimte, sterk georganiseerd door instituties die beogen het algemeen belang te dienen, biedt deze zienswijze verfrissende aanknopingspunten. In polderend Nederland misschien zelfs eens te meer. www.studiomiessen.com/ / www.noffice.com

COLUMN: GABRIEL LESTER OVER DRAAGVLAK IN RELATIE TOT OPDRACHTGEVERSCHAP

Over besluitvormingsprocessen rond inspraak- of participatieprojecten en het perspectief van de kunstenaar hierin.

MIDDAGPROGRAMMA

A. S.M.A.K. GENT, PROJECTEN IN DE STAD: MOSCOU-BERNADETTE

Het Stedelijk Museum voor Actuele Kunst (S.M.A.K.) in Gent hecht eraan zich voortdurend tot haar stad te verhouden. Het museum doet dit via grote tentoonstellingen maar bovenal door zich openlijk de vraag te stellen wat de rol van het museum en de plaats van de kunstenaar in de publieke ruimte is. Samen met de Dienst Kunsten van de stad Gent en de vzw Nucleo is S.M.A.K. langdurige projecten gestart in de wijken Moscou (in de deelgemeente Gentbrugge) en Bernadette (in het aangrenzende Sint Amandsberg). De kunstenaars worden binnen deze langdurige samenwerking niet instrumenteel ingezet in maatschappelijke processen. Bart Lodewijks maakte krijttekeningen op buitengevels maar ook in de woningen. De intense werkperiode voor zowel Lodewijks als de wijkbewoners heeft geresulteerd in een waardevolle ervaring die voor beide partijen niet meer weg is te denken. Pierre Muylle van S.M.A.K. en Bart Lodewijks spreken over actuele, conceptuele

kunst in de niet-museale omgeving en het creëren van draagvlak hiervoor. www.bernadettje.wordpress.com / www.nucleo.be / www.gent.be/dienstkunsten / <http://moscou.wordpress.com> / www.smak.be

B. TITIA BOUWMEESTER, VERHALENKEUKEN

Titia Bouwmeester vormt samen met Ted van Leeuwen sinds 2004 het kunstenaarscollectief 5eKwartier. Bijzonder aan hun werkwijze is dat zij – gedreven vanuit een fascinatie voor het sociale - ruimschoots de tijd nemen om voeling met een bepaalde plek en diens gebruikers te krijgen, voordat zij er een project beginnen. De vaak ad-hoc gerichte werkwijze – een bekend fenomeen als het gaat om community art - draaien zij als het ware om. De projecten wortelen in de lokale context. Het 5eKwartier werkt nauw samen met maatschappelijke partners zoals onderwijs, welzijn en wooncorporaties. De projecten duren vaak minimaal een jaar en bestaan uit deelprojecten die uitgevoerd worden door verschillende kunstenaars onder leiding van Titia Bouwmeester. Een project gaat in de kern om het insceneren van ontmoetingen waarbij cultureel erfgoed, bijvoorbeeld in de vorm van verhalen of muziek, wordt gecommuniceerd aan een breed publiek. Aan de hand van het project Verhalenkeuken dat zij in 2008 opstartte licht Titia Bouwmeester haar manier van werken toe. www.5ekwartier.nl

C. CASE STUDY 2. LAND ART IN FLEVOLAND: EXPOSURE VAN ANTONY GORMLEY

De nieuwe polder van Flevoland bood vanaf de jaren zeventig voldoende ruimte voor de realisatie van vijf grootschalige Land Art projecten zoals Observatorium (1971-1977) van Robert Morris bij Lelystad en De Groene Kathedraal (1978-1996) van Marinus Boezem in Almere. In 2010 wordt op de Stredam in Lelystad het zesde landschapskunstwerk voor Flevoland voltooid: Exposure. Dit kunstwerk van de Britse kunstenaar Antony Gormley bestaat uit een stalen constructie van 1782 staalknopen en stelt een meer dan 25 meter hoog menselijk figuur voor die hurkend over het Markermeer uitkijkt. In maat en impact ligt Exposure in het verlengde van Gormley's grotere projecten als Angel of the North (1998). De constructie van Exposure zelf is complex maar ook het gehele rea-

lisatietraject. Dit grootschalige project kent met alle betrokken partijen zoals beleidsmakers, overheden, inwoners van Lelystad en de kunstenaar, een grote mate van complexiteit met betrekking tot het besluitvormingsproces en financiering. Betrokkenen doen tijdens LOKO/09 hun verhaal. www.antonygormley.com / www.lelystad.nl

D. SASKIA JANSSEN EN DE INTRINSIEKE WAARDE VAN DE KUNSTENAAR

Beeldend kunstenaar Saskia Janssen staat bekend vanwege haar samenwerkingsprojecten op locatie met specifieke groepen mensen. Bijvoorbeeld sociaal gebonden groepen, maar ook beroepsgroepen of leeftijdsgroepen. Zo werkte ze samen met bouwvakkers uit de Oekraïne of Amsterdamse harddrug-gebruikers. Haar persoonlijke doel daarbij is een bepaalde situatie, die dat tot dan toe niet is, zichtbaar te maken. Met het intensieve contact dat Saskia Janssen tot stand brengt streeft ze een tastbaar artistiek resultaat na. Dat kan in uiteenlopende mediavormen worden vastgelegd (foto, film, tentoonstelling, installatie, performance).

Saskia Janssen reflecteert vanuit haar eigen praktijk op het thema draagvlak. In haar kunstenaarschap toont zij een authentieke houding ten opzichte van het werken met de verschillende groepen. De participerende werkwijze ligt diep verankerd in haar werk, en komt voort uit een intrinsieke houding jegens deze samenwerking. Kan een goed kunstwerk, interventie of actie waarbij participatie door een niet-kunstenaarspubliek aan de orde is, alleen tot stand komen bij die kunstenaars wiens natuurlijke werkwijze het is om met anderen samen te werken? Dus niet vanuit een voor de gelegenheid aangepaste werkwijze? Of is dit een mythe? www.saskiajanssen.com

E. MUSEUM DE PAVILJOENS ALS PROJECTONTWIKKELAAR VAN SITE2F7

SITE2F7 is een kavel zonder bestemmingsplan in het verder zo zorgvuldig ingetekende stadshart van Almere. Het is een tijdelijke thuishaven voor jongerenhuisvesting, een bouwopslag, een VMBO dependance en Museum De Paviljoens. Een rafelrand met ongekende mogelijkheden voor de toekomst. Museum De Paviljoens onderzoekt samen met kunstenaars, bewoners, architecten en wetenschappers de potentie van SITE2F7.

Voor het SITE2F7 FESTIVAL 2009 onderzocht kunstenaar Sarah van Sonsbeeck de stilte van het gebied. Het stilste punt conserveerde zij voor de toekomstige stedenbouwkundigen in een glazen kubus: Eén kubieke meter stilte (2009) als nieuwe maateenheid voor de planning. Architect Anne Holtrop liet zich inspireren door de 'wenspaadjes', de shortcuts die door SITE2F7 lopen. Een fragment van dit padenstelsel gebruikte hij als grondplan voor zijn Trail House (2009). Annick Kleizen, curator tentoonstellingen en Eva van Diggelen, curator site specific projecten en land art van Museum De Paviljoens, zullen tijdens een rondleiding op SITE2F7 de projecten van Sarah van Sonsbeeck en Anne Holtrop bezoeken en dieper in gaan op opdrachtgeverschap in dit tussengebied. www.depaviljoens.nl

KORTE PROJECTPRESENTATIES DOOR KUNSTENAARS & LOUNGE

KORTE BIOGRAFIEËN

WOCHENKLAUSUR

Sinds 1993 ontwikkelt het kunstenaarscollectief Wochenklausur concrete voorstellen gericht op kleine, doch effectieve verbeteringen voor sociale en politieke tekortkomingen. Zij doen dit op uitnodiging van verschillende kunstinstellingen. Het gaat bij de uitvoering van deze voorstellen niet langer om vorm, maar komen tot uiting in maatschappelijke interventies.

JOHN KÖRMELING

Architect en beeldend kunstenaar John Körmeling (1951) is de ontwerper van het Nederlandse paviljoen op de Wereldtentoonstelling van 2010 in Shanghai. Hij studeerde Architectuur aan de Technische Universiteit van Eindhoven. In binnen- en buitenland maakte hij naam met zeer opvallende projecten.

ANTONY GORMLEY

Beeldend kunstenaar Antony Gormley studeerde in Cambridge archeologie, antropologie en kunstgeschiedenis. Hij vervolgde zijn studieperiode later aan de Central School of Art, Goldsmiths College en de Slade School of Art. In zijn oeuvre heeft hij het thema

van het menselijk lichaam in de beeldende kunst een geheel nieuwe dimensie gegeven.

MARKUS MIESSSEN

Markus Miessen (1978) is een architect, 'spatial consultant', onderzoeker en schrijver. In 2002 richtte hij Studio Miessen op, platform voor ruimtelijke strategie en culturele analyse, en gericht op het nadenken over en bieden van verandering als het gaat om ontwerp, strategie en beleid. Kernbegrippen voor dit bureau zijn verandering en Hij heeft diverse publicaties op zijn naam staan waaronder Did Someone Say Participate ? (2007).

TITIA BOUWMEESTER

Titia Bouwmeester is regisseur en beeldend kunstenaar. Haar theaterachtergrond dateert uit 1994. Vanaf die tijd werkte zij bij verschillende jeugdtheatergezelschappen en was zij o.m. artistiek leider van Dogtroep. Vanaf 2004 werkt zij meer documentair, gebruikmakend van video en film.

SASKIA JANSSEN

Saskia Janssen (1968) is beeldend kunstenaar en Studeerde aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag (1990-95) en volgde van 1996-1997 een werkperiode aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Als docent is zij o.a. verbonden aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam.

GABRIEL LESTER

Gabriel Lester (1972) maakt totaalkunst waarin film, drama, muziek en ritmiek een belangrijke rol spelen. Hij begon ooit als rapper en volgde de afdeling audiovisuele kunsten op de Academie Sint Joost in Breda en de Hogeschool Sint Lucas in Brussel. In 2000 rondde hij de Rijksakademie in Amsterdam af.

PETER DE ROODEN

Peter de Rooden (1964) was als programmamanager bij Kunst en Cultuur Noord-Holland verantwoordelijk voor diverse manifestaties op locatie, zoals Van IJ tot Zee (2001 en 2002), Kaap Helder (2003) en Orbino (2006-2008). In 2005 was hij mede-organisator van het symposium Plannen met Verbeelding over culturele planologie. Sinds 2008 werkt De Rooden bij Stroom Den Haag als ontwik-

kelaar kunst en publiek domein. Hij organiseerde het bunkerkunstproject 'Dunepark' van Cyprien Gaillard (2009) en begeleidt kunstprojecten in de stad als onderdeel van het meerjarige programma 'Foodprint, voedsel voor de stad'. Naast zijn werk bij Stroom is De Rooden actief als beeldend kunstenaar.

ADRES EN ROUTE

LOKO/09, Schouwburg Almere
Esplanade 10
1315 TA Almere
036 8455888

AUTO U volgt eerst centrum Almere-Stad. Vervolgens houdt u richting ziekenhuis aan. Dan volgt u de borden richting Hospitaalgarage of u rijdt door naar de Schippergarage. Schouwburg Almere is rechtstreeks bereikbaar via beide parkeergarages. De schouwburg ligt aan de Esplanade, de boulevard bij het Weerwater. U kunt in de parkeergarages bij de slagbomen met uw creditcard betalen. Op deze manier hoeft u niet te wachten in de rij bij de betaalautomaat. Voor uw navigatiesysteem toetst u bij 'bestemming' in Koetsierbaan of Hospitaalweg.

OPENBAAR VERVOER Stap uit op station Almere Centrum. Vervolgens neemt u bus 1 of 3 (richting Almere-Haven), bus 2 (Gooisekant) of bus 4 (Almere Poort) en stapt u uit bij de Passage. Vanaf daar loopt u de Zoetelaarpassage in (ingang Vodafone/Sickman) tot aan het einde (DooWorld/Mediamarkt). Hier slaat u links af. Aan het einde van het gebouw ziet u rechts aan het water Schouwburg Almere liggen.

Voor reistijden en routes verwijzen wij naar www.openbaarvervoer.nl

Redactie Atty Bax, Nils van Beek, Jeroen Boomgaard, Ella Derksen, Eva van Diggelen, Liesbeth Jans, Ellen Klaus, Macha Roesink, Hermelinde van Xanten.

Initiatiefnemers Museum de Paviljoens, Gemeente Almere, SKOR (Stichting Kunst en Openbare Ruimte)

Organisatie Véronique Hoedemakers, Ellen Klaus.

Met dank aan Adri Duivesteyn en Janica Kleiman (Gemeente Almere), Macha Roesink en Eva van Diggelen (Museum De Paviljoens) en de redactie.

Gemeente Almere

MUSEUM
DE PAVILJOENS

SKOR

Stichting Kunst en
Openbare Ruimte